

Den disciplinerede Keynes

Problemstillingen

De skandinaviske lande er ikke, hvad de har været. Hvem er forøvrigt det? Men fra at være forbilleder for den øvrige verden er de ved at blive skræmmebilleder. De er blevet symboler på lande, hvor den offentlige sektor er ved at løbe løbsk, hvor valutakassen stadig drænes, og hvor både investeringerne og beskæftigelsen er utilfredsstillende.

I de skandinaviske lande ser man alle de symptomer på manglende balance, der har fået lande som USA og England til at forlade den penge- og finanspolitik, der mellem venner kaldes Keynesianismen. I stedet er de - indtil for nylig - slået over i noget, der ligner den Milton Friedman'ske monetarisme.

Denne monetarisme har bredt sig som en løbeild over den vestlige verden. Først fik den tag i centralbankernes folk. De fik hurtigt smittet finansministerierne tænketanke. Det kunne ikke undgå at påvirke også de politiske beslutningstagere, og til sidst fik monetarismen også et vist tag i befolkningen. Uden at den vidste ret meget om, hvad monetarisme egentlig var.

Resultatet blev, at de socialdemokratiske regeringer i Danmark og Norge blev erstattet af konservative. I Sverige kom socialdemokraterne fornylig igen efter 6 års ørkenvandring. Men det var lige på

stregen og under omstændigheder, hvor de ydre forhold tvinger til reallønsnedgang, beskæring af de offentlige ydelser og en penge- og finanspolitik, som ikke ligger langt fra den monetaristiske.

På denne baggrund spørger mange, om den skandinaviske model - dvs. velfærds-samfundet med den store offentlige sektor og en Keynesiansk penge- og finanspolitik - har set sine bedste dage. Andre spørger mere direkte, om socialdemokratiernes århundrede er ved at rinde ud. Når de bliver endnu mere direkte antyder de, at det må gå med socialdemokratiet i samme retning, som det gik partiet Venstre, da bøndernes andel af befolkningen begyndte at falde. Arbejdernes befolkningsandel er jo forlængst toppet, og den bliver ved med at falde.

I denne artikel skal jeg søge at svare på dette spørgsmål. Indledningsvis skal jeg prøve at forklare, hvad der gik galt og hvorfor. Dernæst skal jeg tegne nogle hovedtræk af monetarismen og spørge, om den sammen med den såkaldte udbudsside økonomi er fremtiden. Dette spørgsmål vil jeg besvare benægtende, og jeg skal vise nogle første tegn på, at nu også monetarismen er på retur. Men hvad er så fremtiden? Svaret er: Den skandinaviske model i en ny og forbedret udgave. New, improved, som det hedder i reklamesproget.

I denne forbindelse skal det understreges, at de skandinaviske socialdemokrater har en afgørende rolle at spille i denne proces. Dels fordi de har et hovedansvar

*Professor, dr. polit.,
fhv. boligminister.*

for velfærdssamfundet og derfor en stærk interesse i at føre det frelst gennem krisen. Dels fordi de, når det kommer til stykket, er ganske ferme til at omstille sig. En klog mand sagde på et dumt tidspunkt, at man har et standpunkt, til man tager et nyt. Det blev udlagt som opportunisme, men kunne nu også være en erkendelse af, at man hele tiden må kunne lade sig påvirke af argumenter og erfaringer. I hvert fald er Socialdemokratiets historie én lang beretning om, hvorledes man med mellemrum har måttet foretage omfattende revisioner af sine opfattelser og sin praktiske politik.

Gennem det hele er dog gået noget helt grundlæggende, nemlig en fornemmelse af, at alle mennesker hører sammen og har et ansvar for hinanden. Dette er Socialdemokratiets moralske budskab. Vi vil aldrig bede folk klare sig selv, hvis de har brug for samfundets hjælp. Det var derfor, vi skabte vore skandinaviske velfærdssamfund.

Hermed ønsker jeg at sige, at de skandinaviske socialdemokratier ikke blot har været interesseorganisationer, der gennem de politiske institutioner har skullet varetage deres medlemmers økonomiske interesser. De har også, og ikke mindst, været folkebevægelser, der søgte at virkeliggøre nogle af kristendommens grundlæggende principper, selv om mange af deres aktive medlemmer var ateister.

Når den praktiske politik er undergået så mange ændringer gennem tiden, er det fordi ændrede ydre forhold og vundne erfaringer har gjort det hensigtsmæssigt. I det følgende skal jeg kort skitsere de væsentligste af de mange kursændringer. Vil man have disse yderligere belyst, må jeg henvise til min bog: »Den barberede Marx«¹⁾.

Denne fremstilling munder naturligt ud i spørgsmålet: Hvad nu? Svaret er, at vi

får brug for en ny form for Keynesianisme båret oppe af selvdisciplin på arbejdsmarkedet, kapitalmarkedet, varemarkedet og stemmemarkedet, dvs. i det politiske system.

Vor gudløse kristendom har ingen frelser. Vi må frelse os selv, og det kan vi kun gøre ved at holde os i skindet og opføre os som rigtige kristne.

Det er bare ikke nok, at vi gør det i skandinavien. De store lande i den vestlige verden må gøre det samme. For så stor en opgave kan kun løses i et verdensomspændende fællesskab.

Det er der også en chance for at den bliver. For den skandinaviske model er slet ikke så speciel, som vi tror her i Skandinavien. Den er bare særlig tydelig her.

Hvorfor gik det galt?

For et halvt hundrede år siden plagedes den vestlige verden af en usædvanlig dyb krise. Den overbeviste de fleste om, at markedsøkonomien og den gældende moral, som gjorde enhver til sin egen lykkes smed, ikke slog til længere. Derfor ønskede man markedsmekanismerne afløst af en politisk styring gennem den såkaldte planøkonomi. Man ønskede også den gamle individualistiske moral erstattet af en ny baseret på fællesskab og solidaritet.

I USA brød disse tanker igennem med Franklin D. Roosevelt, der krævede en New Deal og skabte noget, som meget lignede de velfærdsstater, man kom til at se i Vesteuropa og ikke mindst i de skandinaviske lande med deres socialdemokratiske regeringer. I disse lande krøb man i løbet af 1930'erne også langsomt op af krisen gennem noget, der kunne tage sig ud som en Keynesiansk penge- og finanspolitik. Man vidste bare ikke rigtigt, at den var Keynesiansk. Blot, at man ikke kunne få udgifter og indkomster til at balancere. I 1934 udsendte Gunnar Myrdal dog sin

bog om Finanspolitikens Økonomiske Virkninger, hvor han gjorde en dyd ud af nødvendigheden og i virkeligheden sagde nogenlunde det samme, som Keynes i 1936 gjorde i *General Theory*.

Efter den anden verdenskrig var Keynesianismen blevet den vestlige verdens økonomiske vejviser. Overalt var man nu klar over, at man skulle underbalancere de offentlige budgetter, når der ikke var beskæftigelse nok. Det kaldtes også udpumpning af købekraft. Når der omvendt var tendenser til inflation m.v., skulle man overbalancere de offentlige budgetter, så der skete en opslugning af købekraft. Dette var budskabet for den konjunkturudjævrende penge- og finanspolitik, der skulle gøre os krisefrie. Nogle talte om den krisefrie kapitalisme, medens vi i socialdemokratierne foretrak at tale om den moderne blandingsøkonomi.

I den første halve snes år efter krigen gik det ganske godt. Man holdt en høj og stabil beskæftigelse og prisudviklingen holdtes så nogenlunde i ave. Inflationsraterne var set med vore dages øjne meget små. Noget af forklaringen lå i den omfattende frigørelse af den internationale samhandel. I hvert enkelt land lagde den stigende import en dæmper på hjemmemarkedets prisudvikling og den stigende eksport gav mulighed for god indtjening, hvis man bare kunne komme ind på nye markeder, fordi man ikke var dyr.

I 1960'erne ebbede virkningerne af samhandelens frigørelse imidlertid ud, og dermed også noget af det mere inflationsdæmpende. Samtidig begyndte nogle af Keynesianismens strukturelle svagheder at give sig mærkbare udslag.

For det første svækkedes lønmodtageres vilje til at dæmpe deres lønkrav, arbejdsgivernes vilje til at sige nej og vareproducenternes ønsker om at holde priserne nede. Det var en simpel følge af, at

de fleste anså det for givet, at samfundet ville sørge for at bevare den fulde beskæftigelse. Det hang også sammen med, at flere og flere grupper fik stærkere og stærkere organisationer.

For det andet viste det sig betydeligt nemmere at underbudgettere i tider med svigtende beskæftigelse end at overbudgettere i perioder med pres på prisniveauet og betalingsbalancen. Sådan var nu engang det politiske system. Det betød, kort fortalt, at der over lidt længere perioder nemt kunne komme en nettounderbudgettering, som var inflationsskabende.

For det tredje var det ikke så nemt at skulle henholdsvis under- og overbudgettere ved blot at regulere på overførselsindkomsterne. Der skete ofte ved forøgelserne af de offentlige udbetalinger også igangsætning af nye aktiviteter, der ikke sådan var til at komme af med, når finanserne atter skulle bedres. Så måtte man sætte skatterne op i stedet. Men selv for overførselsindkomsterne galdt det, at de skam heller ikke var lette at få nedsat, når først de var kommet i vejret. Resultatet blev en opsvulmende offentlig sektor med et dertil hørende, ikke alt for velfungerende bureaukrati, og en stadig stigning i skattetrykket.

Til sidst blev det så galt, at mange mennesker i de større lande begyndte at spørge sig selv, om lidt arbejdsløshed ikke var at foretrække fremfor inflation, bureaukrati og skatteplyndring.

Samtidig begyndte mange at føle sig mindre og mindre solidariske med samfundet, bl. a. fordi de ikke syntes, det var retfærdigt. Når menigmand mente, at han blev flået i skat, samtidig med at han kunne iagttage nogle af samfundets rigeste helt lovligt kunne slippe for at betale skat, følte han sig ikke særlig brødebetinget ved at snyde lidt i skat, moms, told osv. Efterhånden opstod der hele paralleløko-

nomier eller undergrundsøkonomier, der kørte ved siden af den normale, som blev mere og mere underlig. Flere og flere gjorde - uden på nogen måde at skamme sig - alt hvad de kunne for at få mest muligt fra og give mindst muligt til det offentlige.

Da oliekrisen så kom i 1973 og en række lande måtte stramme finans- og pengepolitikken, så man sideløbende med de øvrige viderværdigheder også fik en bastant arbejdsløshed, følte mange at der måtte ske noget nyt.

Men medens folk i 1930'erne havde gjort oprør imod markedsmekanismen og forlangt en ny moral baseret på solidaritet, gjorde folk i 1970'erne oprør imod statsinterventionismen - også kaldet blandingsøkonomien og velfærdsstaten - samtidig med, at de moralsk krævede en tilbagevenden til de gamle dyder. Enhver skulle have ansvar for sin egen skæbne, lære at sætte tæring efter næring og i øvrigt have de friest mulige økonomiske vilkår.

Monetarismen og udbudsside økonomien

Sideløbende hermed vandt Milton Friedmans økonomiske teorier frem. Friedman mente, at Keynes på afgørende punkter havde taget fejl. Ikke alene fordi Keynesianismen uvægerligt måtte føre til de dårligdomme, som er beskrevet ovenfor. Men også - og navnlig - fordi penge- og finanspolitikken var så klodsede instrumenter, at de dårligt lod sig anvende, uden at de kom til at virke imod hensigten i den kortsigtede konjunkturpolitik.

Et af de alvorlige problemer var efter Friedmans mening det betydelige slør, der var i pengesystemet og den lange reaktionstid, som bl. a. dette indebar. Penge- og kapitalmarkedet var jo et meget vidt forgrenet og uhyre sammensat system. Når man ændrede diskontoen og købte el-

ler solgte obligationer på det åbne marked påvirkede centralbanken kun et mindre hjørne af kapitalmarkedet, og det var temmeligt usikkert hvor og hvornår, pengepolitikken slog igennem. Skulle man bruge den til at udligne konjunktursvingninger, må man først hitte ud af, hvor i konjunkturbevægelsen man er. Men konjunkturen kan være kommet pænt nedad, før man opdager det og får slået alarm. Den kan på det nærmeste være kommet i bund, før de politiske myndigheder får vedtaget at lempe penge- og finanspolitikken. Og den kan atter være på vej opad, når de vedtagne foranstaltninger begynder at virke. På denne måde kommer den Keynesianske politik til at forstærke de konjunkturbevægelser, som den skulle udligne. Derfor anbefaler Friedman, at man helt opgiver at bruge penge- og finanspolitikken til at udligne konjunkturbevægelserne på kort sigt.

Men da penge- og finanspolitikken under alle omstændigheder har væsentlige virkninger - money does matter - selv om de først sætter sig igennem med forsinkelse, foreslår Friedman også, at man alene bruger pengepolitikken til på langt sigt at sikre en økonomisk vækst og et stabilt prisniveau. Det kunne f. eks. ske ved at øge pengemængden med 3 pct. om året og så lade rente, valutakurser, priser og lønninger, produktion og beskæftigelse slå de streger, de vil på kort sigt. I det noget længere løb skulle markedsmekanismerne så sørge for, at man havnede på en ligevægt med stabile priser og 3 pct. vækst pr. år. Friedman mener altså, at man alene skal interessere sig for udviklingen i pengemængden - det monetære. Deraf navnet monetarisme.

Friedmans bagvedliggende analyser var på mange måder så blændende, at de indbragte ham Nobelprisen i økonomi, og intellektuelt så fascinerende, at han vandt

betydeligt gehør i centralbankkredse og finansministerier verden over. På det mere folkelige plan kom samtidig andre til orde, der kaldte sig udbudsside økonomer. Kort fortalt, mente de at fejlen ved Keynes var hans alt for ensidige optagethed af efterspørgslen. De ville hellere se på udbudssiden og mente bl. a., at en ensidig skattelettelse hurtigt ville finansiere sig selv ved at skabe optimisme og investeringslyst i erhvervslivet. Men i øvrigt ville det da ikke være nogen skade til at begrænse den offentlige sektor og dermed yderligere bidrage til en sænkning af skattetrykket.

I slutningen af 1970'erne og begyndelsen af 1980'erne kom monetaristerne og udbudsside økonomerne ovenpå både i USA og en række vesteuropæiske lande med England i spidsen. Det lykkedes også at dæmpe inflationen væsentligt, men prisen blev meget høj. Dels steg arbejdsløsheden til i efterkrigstiden ukendte højder, dels steg statsfinansernes underskud til faretruende højder.

Slagets gang var nogenlunde således: Først søgtes pengemængden begrænset med en kraftig rentestigning til følge. Den højere rente gav lavere investering, lavere beskæftigelse og lavere indkomster. Den lavere beskæftigelse gav større offentlige udgifter til dagpenge og mindre offentlige indtægter i form af skatter og afgifter. Så måtte de offentlige budgetter få endnu større underskud. Det betød, at der måtte sælges flere statsobligationer for at dække underskuddene, og dermed steg renten yderligere. Så var man inde i den nedadgående spiral, og det måtte gå galt.

På lidt længere sigt var de store offentlige underskud og den dertil knyttede stigning i statsgælden virkelig faretruende. Renterne kunne for fremtidens skatteborgere blive så stor en byrde, at de nødvendigvis måtte søge at komme over den ved

at bede deres arbejdsgivere om noget mere i løn. Man kunne også sige, at de måtte søge at vælte noget af den reelle byrde af sig ved at lade inflation rydde en hel del af gælden af vejen. Den monetariske politik, der skulle være en garanti imod inflation, kunne således meget let blive en garanti for inflation.

I slutningen af 1982 blev den amerikanske centralbank, Federal Reserve System, tilsyneladende så betænkelig ved denne udvikling, at den efter alt at dømme forlod sin strenge monetaritiske kurs og lod renten falde. Bemærkelsesværdig er også en artikel af Henry Kissinger i Newsweek den 24. januar 1983, der er et stort - republikansk - oprør imod monetarismen og et krav om en tilbagevenden til en mere Keynesiansk, men disciplineret økonomisk politik. Det hedder ganske enkelt i artiklen, at en egentlig depression i den vestlige verden vil give dens modstandere så gode kort på hånden, at vi nu i fællesskab må reflatere og at USA i egen interesse må tage føringen. Man har derfor nu lov til at håbe på, at monetarismen og udbudsside -økonomien er på vej ud, i hvert fald i den store verden. Herhjemme, hvor den har bidt sig godt fast både i nationalbankens og i budgetdepartementets tænketanke, kan der dog godt gå nogen tid endnu, før vi kommer den til livs.

Danmarks specielle vanskeligheder

Både i Norge og Sverige, men ikke mindst i Danmark, er det gået galt med statsfinanserne den sidste halve snes år. Da oliekrisen kom i 1973 indrettede vi os på, at krisen var midlertidig. Vi mente derfor, at vi blot kunne låne os igennem nedturen, og vi gjorde det, dels fordi det var bekvemt, dels fordi anerkendte internationale organisationers analyseafdelinger hele tiden fortalte os, at om et halvt år så det lysere ud. Den sang blev de ved at synge i

mange år, hvor opsvinget hele tiden blev flyttet et halvt år frem. Til sidst måtte vi erkende, at der ikke var udsigt til, at der udefra kom et opsving, som kunne løse vore problemer. Vi måtte gøre det selv. Men da var vi allerede godt ude i den gæld, som vi havde pådraget os i ventetiden. Da vi som følge af vor højrentepolitik desuden havde pådraget os en hel del af monetarismens velsignelser, havde problemerne med den voksende statsgæld fået uhyggelige dimensioner. Hvis både renten og de statslige underskud holder sig omkring det nuværende niveau, vil rentebetalingerne for den offentlige gæld blive helt overvældende. Det kan illustreres ved et lille regnestykke, der dog ikke må tages for mere end, hvad det er. I 1982 var renterne af statsgælden ca. 24 mia. kr. eller ca. 4.800 kr. om måneden. I en familie med far, mor og to børn giver det i gennemsnit 1600 kr. om måneden, svarende til 20 timers arbejde á 80 kr., som skal svares i skat, alene for at betale renterne af statens gæld. Så har de heller ikke betalt en krone af gælden endsige noget af de offentlige udgifter i øvrigt. Det kunne da heller ikke falde skatteborgerne ind at dække de offentlige udgifter, som nu er kommet op på ca. 60 pct. af nationalproduktet. De nøjes med at betale de 45 pct. De sidste 15 pct. klares ved ny låntagning, og så vokser både statsgæld og rentebetalinger eksplosivt. Opgjort på samme måde som ovenfor kommer renterne af statsgælden op på 32 timers arbejde om måneden i 1983, 45 timers arbejde i 1984 og 60 timers arbejde i 1985. Det går slet ikke. Derfor kommer vi til at foretage nogle ubehagelige nyvurderinger af vor økonomiske politik.

Nyvurderingernes parade

Det er dog ikke første gang, Socialdemokratiet må sadle om. Partiets historie er

en lang beretning om, hvorledes man tid efter anden har måttet prøve at finde nye veje og midler til at praktisere vor gudløse kristendom. Det har været svært, men hver gang har Gud været large nok til at hjælpe os. Det gør han nok også denne gang. Hvis vi bare selv vil overvinde vor åndelige og følelsesmæssige dovenskab.

Socialdemokratiet startede som et rent marxistisk parti. Vi åd det hele - næsten da. Vi gik ind for arbejdsværdilæren, forarmelsesteorien, teorien om staten som kapitalens forlængede arm, klassekamp-teorien, kriseteorien og visionen om det forjættede land, hvor de fleste problemer var forsvundet, fordi samfundet havde overtaget ejendomsretten til produktionsmidlerne. Kun på et punkt stod vi af. Vi ville ikke være med til at lave revolution. Dels fordi vi ikke troede, man kunne sælge vold til de hyggelige danskere. Dels fordi vi da bare kunne sætte os ned og vente på det flertal, som vi med en naturovs nødvendighed mente, at vi ville få.

Allerede ved århundredeskiftet skippe- de vi arbejdsværdilæren til fordel for den neoklassiske grænseværdilære, og dermed røg også forarmelsesteorien. Vi havde set en stigning i reallønnen, bl. a. som følge af fagforeningernes indsats.

Omkring den første verdenskrig blev klassekamp-teorien også lagt i mølpose. Som andet stadstøj kom den dog frem og blev børstet af, så den kunne tages på ved større familiebegivenheder og andre festlige lejligheder. Men dagligdagen blev præget af classesamarbejdet. Efter septemberforliget i 1899 skabtes der i århundredets første årti et arbejdsretligt system, som klart understregede værdien af et classesamarbejde. Det samme gjorde den gryende sociale lovgivning, der var skabt gennem et samarbejde imellem arbejdernes Socialdemokrati, bøndernes

Venstre og husmændenes Radikale Venstre.

Dermed rokkedes også ved dogmet om staten som kapitalens forlængede arm. Det fik under første verdenskrig Stauning til at gå ind som kontrolminister i landets regering og i 1924 dannedes en socialdemokratisk mindretalsregering, selv om man hidtil havde villet vente med at tage ansvaret, før man havde det absolutte flertal.

Spørgsmålet var så, hvad der i mellemkrigstiden blev tilbage af den marxistiske barnetro. Først og fremmest antagelsen om, at arbejderklassens vækst før eller senere måtte give Socialdemokratiet det absolutte flertal i befolkningen. Dernæst kriseteorien og i fortsættelse heraf drømmen om det planøkonomiske, socialistiske fremtidssamfund.

Men efter den anden verdenskrig kom vi også til at sige farvel til dette. Først røg troen på arbejderklassens automatiske vækst. Det var ikke længere industrien, der voksede stærkest, men de såkaldte tertiære erhverv, som hovedsagelig leverede tjenesteydelser og i vid udstrækning krævede en ganske høj uddannelse af deres medarbejdere, som så til gengæld fik funktionærstatus. Og i selve industrieerhvervene steg uddannelseskravene og funktionæransættelserne også i betydning. Arbejderklassen toppede ganske enkelt, og funktionærer og tjenestemænd blev landets største befolkningsgruppe.

Dernæst røg kriseteorien. Med Myrdal, Keynes og det internationale økonomiske samarbejde var vi kommet til at tro på »den krisefrie kapitalisme«, som de borgerlige kaldte fænomenet. Selv nægtede vi at kalde vort samfund rent kapitalistisk. Vi foretrak at tale om en velfærdsstat med en blandingsøkonomi. Nogle af os kaldte systemet for funktionssocialisme for at markere, at vi havde lagt en

række af ejendomsrettens beføjelser eller funktioner ind under en samfundsmæssig kontrol, selv om vi i vidt omfang havde bevaret markedsmekanismerne, hvilket vi i øvrigt var glade for. Udviklingen i de kommunistiske lande havde i hvert fald overbevist de fleste af os om, at statens overtagelse af produktionsmidlerne ikke nødvendigvis var lykken.

Hvad nu?

Til vor store skuffelse viste det sig så i slutningen af 1970'erne og begyndelsen af 1980'erne, at det var velfærdsstaten med dens blandingsøkonomi heller ikke. Der stod vi så. Nu skulle vi ikke blot nyvurdere vores marxistiske arv. Nu skulle vi også til at danne os en ny mening om det, som vi havde sat i stedet for. Det var ikke let.

Nogle af vore medlemmer følte en trang til at slå en streg over det meste af perioden siden den anden verdenskrig. Den måtte blot betragtes som en parentes i historien, hvor særlige forhold gjorde fuld beskæftigelse og høj økonomisk vækst mulig.

Blandt denne gruppe af vore medlemmer, som ofte havde læst Rom-klubbens og andre dommedagsprofeter, var der en fornemmelse af grænserne for vækst. De mere optimistiske iblandt dem talte om lav-vækst og andre om nul-vækst. Kun produktiviteten troede de ville vokse kraftigt, og dette måtte give stigende arbejdsløshed. Derfor ønskede de at orientere samfundet imod en række værdier, som ikke kunne måles i penge. De ønskede streng teknologivurdering med kraftig afstandtagen fra atomkraft og anden forulempende teknologi, selv om det betød materielle afsavn. Deling af det forhåndenværende arbejde og borgerløn blev nogle af slagordene for denne gruppe.

Hertil er ved at komme en tendens til ny isolationisme og protektionisme. En del

af denne, skal vi kalde det venstrefløj, er på bunden af deres hjerter neutralister. De kan hverken lide NATO eller EF, og kunne man holde noget arbejde indenfor landets grænser ved beskyttelsesforanstaltninger, gjorde de gerne det. Det bider ikke rigtigt på dem, når man siger, at modforholdsregler i andre lande kan udløse kædereaktioner, som gør os alle fattigere, fordi produktiviteten falder. For dem står høj produktivitet som noget med konkurrenceræs, umenneskelige arbejdsforhold og stor arbejdsløshed.

I øvrigt sætter denne gruppe, som er stærkt inspireret af studenteroprøret i 1968, et stort spørgsmålstejn ved, om det overhovedet er værd at arbejde, hvis man kan bruge sin tid på noget andet. De er trætte af forbrugersamfundet og vor nuværende, kommercialiserede levemåde.

Overfor denne venstrefløj, som er meget kreativ og ganske indflydelsesrig i partiapparatet, står en lidt træt, skal vi kalde den højrefløj, som navnlig er repræsenteret blandt de mennesker, som er valgt til tillidshverv i samfundets besluttende organer. Det er den gruppe, som ynder at kalde sig de ansvarlige. De hænger lidt med hovederne, fordi de inderst inde føler, at vi er kørt fast. De skammer sig lidt over at have været med til at ødelægge økonomien på grund af flothed og eftergivenhed. De mener, at monetaristerne og udbudsøkonomerne har ret et langt stykke ad vejen. Nogle af dem ser gerne, at vi tager en lang oppositionsperiode, hvor de borgerlige partier kan gennemføre alt det upopulære, der skal til for at bringe orden i økonomien. Når det så er sket, vil de borgerlige partier være slidt op, og vi kan da atter tage fat på nye udgiftskrævende reformer.

Hverken venstrefløjens eller højrefløjens veje er farbare. Følger vi venstrefløjens, bliver vi hurtigt et lille parti af midald-

rende intellektuelle. Venstrefløjens idéer er i mangt og meget en videreførelse af tankerne fra studenteroprøret i 1968. Dem har den ældre generation aldrig rigtigt kunnet snuppe, og de yngste årgange er ved at få allergi overfor 1968-folkene. Det er i vidt omfang de gamle studenteroprørere, der nu sidder på magten i børnehaverne, i lærerværelserne og indenfor den videregående uddannelse. Deres elever er ved at blive lige så sure på dem, som de selv var, da de gjorde oprør i 1968. Uden for de intellektuelles kreds er det også meget svært at vinde gehør for tanker om at opgive forbrugersamfundet. De færreste arbejdere kan forstå, hvorfor man skal opgive denne verdens goder nu, hvor arbejderklassen var på vej til at få del i dem. Derudover nærer de en indgroet modvilje imod udefra kommende, der vil frelse arbejderne. Det mener de nok, at de kan klare selv.

Højrefløjens vej er temmelig selvopgivende og helt perspektivløs. Vi kan ikke bare krybe ned i et musehul og vente på, at krisen driver over. Som socialdemokrater er vi nødt til at gå til kamp imod monetarismen og udbudsøkonomien. Vi er også nødt til at slå et slag for vore grundlæggende idéer. Ellers har vi ikke megen eksistensberettigelse.

Monetarismens magtesløshed

Noget af det første, vi må søge at overbevise befolkningen om, er monetarismens magtesløshed. Den amerikanske økonom Lester Thurow har ganske træffende sagt, at monetarismen nok kan standse inflationen. Problemet er bare, siger Thurow, at den standser alt andet forinden.

Det centrale er, at den monetaristiske pengepolitik starter en nedadgående spiralbevægelse. Den høje rente bremser investeringerne og skaber arbejdsløshed. Den mindre beskæftigelse giver større of-

fentlige udgifter til dagpenge og mindre indtægter i form af skatter og afgifter. Statens underskud stiger, og herefter må der sælges flere statsobligationer. Så stiger renten yderligere, og så borer spiralen sig længere og længere nedad. Med den stigende statsgæld og den høje rente, bliver forrentningen af statsgælden en sådan byrde for skatteyderne, at de før eller siden tvinges til at forlange noget mere i indkomst. Den monetarisme, der skulle være en garanti imod inflation, bliver således en garanti for inflation. I stedet for at værne om pengeværdien, fører den til pengesystemets sammenbrud.

Inden det kommer så langt kan monetarismen dog nå at få lavet en række andre ulykker, ikke mindst på det internationale plan. Den omsiggribende arbejdsløshed fremmer isolationismen og protektionismen. Det internationale økonomiske samarbejde, som med møje og besvær - og mange Marshall-plan dollars - blev skabt i efterkrigstiden knager nu gevaldigt i fugerne. Bare nogenlunde demokratiske regimer har under økonomiske tilbageslag meget svært ved at holde sig på benene i den tredje verden. I de mere velstående, demokratiske lande betyder den monetaristiske politik, at de færreste siddende regeringer kan overleve et valg. I England, Vesttyskland, Norge og Danmark har konservative partier taget magten fra socialdemokratiske regeringer. I Frankrig, Grækenland, Sverige og Spanien har socialistiske partier taget magten fra konservative regeringer. Dertil kommer, at også forsvarsalliancer har svært ved at holde sammen på medlemmerne i økonomiske krise- og nedskæringsperioder. Meget tyder på, at Kissinger har ret, når han i Newsweek 24. januar 1983 skriver, at den økonomiske stagnation og den dertil hørende barske økonomiske politik er ved at

blive en større fare for den vestlige verden end Sovjets militære beredskab.

Der er således ingen tvivl om, at monetarismen må forkastes, men det går ikke bare at vende tilbage til den hidtidige økonomiske politik. Keynesianismen er dog god nok, men den skal disciplineres.

Den disciplinerede Keynes

Skal der atter gang i produktion og beskæftigelse - og det skal der - kan intet land på tilfredsstillende måde gøre det selv. Den franske regering forsøgte sig et års tid, men måtte slå drastisk om i juni 1982, fordi den ikke kunne klare det udenrigsøkonomiske. Keynesianismen må sættes i højsædet internationalt, og USA må, som Kissinger skrev, føre an. Det kan blive en bitter pille for Reagan at sluge, men der er som nævnt tegn på, at det amerikanske Federal Reserve System meget diskret er ved at opgive monetarismen. Den disciplinering af Keynesianismen, der må kræves, kan dels være international, dels national.

Den internationale disciplinering kan nemmest ske ved at åbne op for importen fra den tredje verden. Herigennem vil udviklingslandene ikke alene få tiltrængte eksportmuligheder. De vestlige industrilande vil også - og navnlig - få et nedadgående pres på deres prisudvikling.

Den nationale disciplinering må i høj grad blive en selvdisciplinering. Den kræver for det første, at befolkningerne kan se en mening med at holde sig i skindet. For det andet, at de er klare over, at det går galt, hvis de ikke gør det.

Det sidste er danskerne ved at blive klare over, og de bliver det endnu mere, hvis pengesystemet bryder sammen, hvad det nok vil have svært ved at undgå med den statsgæld, vi er ved at vikle os ind i, jfr. de ovenstående betragtninger om at gennemsnitsfamilien i 1985 skal arbejde ca.

60 timer pr. måned bare for at tjene ind til renterne af statsgælden. Det vil den næppe finde sig i, men søge at ryste noget af den reelle byrde af sig ved at forlange højere pengeløn. Styrkelsen af statsfinansierne gennem beskatningen af pensionskassernes hidtil skattefrie renteindtægter samt den almindelige indkomstopolitik vil nok kunne forsinke denne udvikling, men vende den, kan den næppe. Vort pengesystem er vel i realiteten allerede brudt sammen, og nu venter vi kun på, at det bliver synligt for alle og enhver.

Hvis dette er rigtigt, og kroneværdien til stadighed må synke for til sidst nærmest at forsvinde, melder spørgsmålet sig om, hvad man skal sætte i stedet og hvornår. Her må svaret være, at det gælder om at sætte noget andet i stedet, inden kronen er slidt ned. Det er der to gode grunde til.

For det første har det en afgørende moralsk og social værdi, at der skabes en ny regningsenhed, som bevarer sin købekraft. Penge har mange funktioner, men en af de mere grundlæggende er funktionen som værdimåler. Folk bliver grundigt utrygge ved en værdimåler, der som kronen hvert eneste år falder i værdi. Denne utryghed får dem til at søge at sikre sig på mange, og ikke altid lige tiltalende måder. Inflationernes historie synes at vise, at når pengeværdien falder, følger samfundsmoralen med ned. Solidaritet fortrænges af egoisme, og fællesskabet trænges i baggrunden til fordel for alles kamp imod alle. Kan man få skabt en værdifast regningsenhed, samtidig med at kronen slides ned, men i god tid før den går helt ud af billedet, har vi da en chance for at redde moralen, selv om den gamle pengeværdi forsvinder. Med indførelsen af indekslån har vi taget et første skridt imod en ny værdifast regningsenhed. Men vi snakker stadig om kroner. Det rigtige ville nok

være at indføre en helt ny regningsenhed, som f. eks. kunne kaldes Den Danske Daler og gives samme værdi, som 10 danske kroner havde i 1982. Så kunne vi hver gang, der kom et nyt nettoprisindeks notere, hvor mange kroner, der nu gik på en Daler. Indeks-lån kunne så ydes i Daler, men de løbende betalinger af renter og afdrag præsteres i kroner til dagskurs.

Den anden grund til, at man hurtigst muligt bør få indført en ny regningsenhed, som er værdifast, og indekseret de fleste låneforhold, er den selvdisciplin, det ville skabe hos låntagerne. De ville ikke længere kunne disponere efter, at inflationen reelt betalte en del af deres gæld ved at udhule pengelånenes realværdi. De måtte regne med at skulle svare enhver sit ved at tilbagelevere helt samme købekraft, som de fik, da de lånte.

Allermest afgørende for, om man kan skabe den fornødne selvdisciplin, er dog, om de kan se en mening i den politik, der føres. Her må udgangspunktet være, at vor politik nok er økonomisk, men at økonomien først og fremmest er et middel, der skal bruges til at frigøre mennesket og sætte det i stand til at tilegne sig en række værdier, som ikke kan måles i penge. Det skal også træde tydeligt frem, at vor politik beror på et positivt menneskesyn parret med en klar fornemmelse af, at alle mennesker hører sammen og har et ansvar for hinanden. Dette forpligter os til at lytte til noget af det, som vores venstrefløj siger.

Vi kommer for det første til at lægge en langt stærkere vægt på de værdier, som ikke kan måles i penge. Dette betyder bl. a., at vi kommer til at tage teknologivurderingen anderledes alvorligt. Vi må i det hele taget være lidt kræsne i vort valg af teknik. Vi skal satse på de brancher og på de produkter, som gør livet sundere, lettere og mere oplevelsesrigt både for de men-

nesker, der skal købe varerne, og for dem, som skal fremstille produkterne. I denne forbindelse kommer vi også til at se lidt mere nuanceret på begrebet arbejde. Allervigtigst er det dog nok, at vi prøver at vurdere hinanden som mennesker og i kraft af vore menneskelige kvaliteter. I dag er vi alt for tilbøjelige til at søge vor identitet gennem vort arbejde. Hvis nogen spørger min søn, hvad hans far er, vil han formentlig svare, at jeg er folketingsmand. Min identitet knyttes til mit arbejde. Det ville være dejligt, om min søn i stedet svarede: »Han er rar« - eller hvad han nu måtte mene om mig som menneske. Den kortere arbejdstid, som vi gerne skulle få, vil forhåbentlig trække i denne retning. Arbejdet skal dog ikke alene gøres til noget mindre dominerende. Vi skulle også gerne få et mere nuanceret syn på arbejdet. Det er jo mange forskellige ting. Noget er virkelig morsomt, og det skal vi sørge for, at der er mest muligt af. Andet arbejde er mere ligegyldigt, og her bør produktivitetsstigningerne bruges til at nedsætte arbejdstiden. Allermest bør den dog nedsættes for arbejde, der er fysisk og psykisk nedslidende. Helst burde sådant arbejde mekaniseres væk.

Svarende til denne imødekommenhed overfor venstrefløjens, må vi imødekomme højrefløjens krav om, at der satses på høj vækst igen. Når to tredjedele af verdens befolkning lever på sultegrænsen eller derunder, kan vi ikke bare ligge på ryggen og nyde solen. Foreløbig vil der i hvert fald være brug for, at vi dog i det mindste producerer lige så meget, som vi forbruger, så vi ikke skal ud at låne nogle af de midler, som rettelig burde investeres i u-landene i stedet for at finansiere vort overforbrug. Men den vækst vi skal have, skal ikke bare være en vækst i kvantitet, men nok så meget en vækst i kvalitet.

Vi kommer også til at give højrefløjens

ret i, at der nu må låg på statskassen. Hovedidéen i vor økonomiske politik må således være, at vi holder den offentlige sektors forbrug af penge og personer så nogenlunde uændret, medens vi satser på en kraftig vækst i den private sektor. På denne måde kan den offentlige sektor gå relativt tilbage, men i absolutte tal bevare sin nuværende størrelse.

Hvis den private sektor skal vokse, kræver det en vækst i de private investeringer. Det fordrer for det første, at virksomhederne må have lov til at tjene nogle penge, dvs. at lønmodtagerne viser lidt tilbageholdenhed, læs selv-disciplin, under overenskomstforhandlingerne. For det andet, at virksomhederne får lov at beholde det meste af det, som de tjener, hvis bare de investerer pengene i arbejdspladser. Kun med en sådan selskabsskattepolitik, får de tilstrækkelige muligheder for selv at finansiere en rimelig andel af investeringerne. Endelig kræver det, at lårenten er tilstrækkelig lav og mulighederne for at få lån tilstrækkelig gode til at gøre også lånefinansiering af investeringerne omfattende.

Meget af det ovenforstående kan være ganske svært for mange socialdemokrater at godtage. Noget lettere går det, når der til føjes, at erhvervsudviklingen ikke alene betinges af disse generelle forhold, men at der også er brug for en mere praksisrettet uddannelses- og arbejdsmarkeds politik samt en selektiv industripolitik. Det er kendte socialdemokratiske mærkesager.

Øjenbrynene rynkes derimod, når der ikke alene tales om standsning af væksten i den offentlige sektor, men også om behovsprøvnings, omlægninger og produktivitetsstigninger indenfor stat og kommune. Navnlig bryder man sig ikke alt for meget om at høre, hvorledes den offentlige indsats i højere grad bør indrettes på at

lette erhvervsudviklingen i den private sektor. Det vil personale- og pengemæssigt ramme nogle andre områder, hvor man så må øge produktiviteten for at kunne give borgerne nogenlunde samme betjening som hidtil.

Alt dette er lettere sagt end gjort. Men det skal gøres. Over hele den vestlige verden. Skandinavien bør kunne vise vejen igen.

Note:

1. Erling Olsen, *Den barberede Marx*, Gentofte, 1979, pp. 103.